

**Selskabet for udgivelse af kilder til dansk historie
1887 - 28. januar - 1952.**

Da Marcus Rubin i 1915 i en artikel i »Tilskueren« overfor en større læserkreds slog til lyd for betydningen af kildekrifters udgivelse, tog han sit udgangspunkt i et lige udkommet bind af Rigsarkivets store publikation: »Kancelliets Brevbøger vedr. Danmarks indre Forhold«. I sine indledende bemærkninger ytrede han om fremkomsten af det nye bind, at noget mindre opsigtsvækkende lod sig ikke tænke, »noget fjernere fra dagen og tiden ikke heller«. Selv de forholdsvis få, som fik bogen i hænde, vilde, mente han, stille den hen på deres reol, indtil de fik en speciel brug for den. Men, det var værd at læse den igennem, hævdede han, thi vel var det ikke historieskrivning, men det var egentlig noget, der var bedre. Kildematerialet bragte os fortiden langt nærmere, end nogen fortælling kunde gøre det.

Rubins lovtale over udgaver af historiske kilder er det rimeligt at drage sig til minde, når et udgiverselskab som Kildekriftselskabet i år kan se tilbage på trekvart århundredes virksomhed. Det var ganske vist en af Rigsarkivets publikationer, som Rubin valgte som genstand for sine betragtninger, men disse er jo af almindelig karakter. For resten har både Det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Kildekriftselskabet lod og del i »Kancelliets Brevbøger«; disse blev nemlig for tiden til og med 1550 udgivne af nævnte selskaber.

Selv om flere og vigtige kildepublikationer helt skyldes enkeltpersoner, er en væsentlig part af den historiske udgivervirksomhed i nyere tid dog knyttet til en institution som Rigsarkivet (Gehejmearkivet) og de nævnte udgiverselskaber. Institutionen og selskaberne giver udgiverne det nødvendige rygstød og yder samtidig over for de bevilgende myndigheder en garanti for, at udgaven er videnskabelig forsvarlig og udgiveren kvalificeret til det påtænkte arbejde. Dette er af så stor betydning, at eventuelle skavanker i forbindelse med disse udgiverformer må tages med i købet.

Det er ikke meningen her at foretage nogen »mandjævning« mellem de tre nævnte institutioner og deres udgivervirksomhed. Det vil også i mange tilfælde være vanskeligt at vurdere en udgaves betydning i forhold til en anden. Kun så meget skal siges, at Kildekriftselskabet trods sin »ungdom« hævder sig meget smukt i forhold til de to ældre.

Da Kildekriftselskabet i 1927 så tilbage på en halvhundredårig virksomhed, udsendte *Kr. Erslev* en kort beretning: Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie i dets første 50 Aar. 1877—

1927. Der fandtes i denne en fortegnelse over alle de af selskabet i nævnte tidsrum udgivne eller forberedte skrifter, og hertil skal jeg stort set henvise. Erslev betonedede navnlig det arbejde, som selskabet havde gjort for udgivelsen af kilderne til dansk middelalderhistorie. I øvrigt anførte han med rette — og denne bemærkning finder også anvendelse for de siden da forløbne 25 år — at listen over de udgivne skrifter gjorde et broget indtryk: Man havde ikke fulgt en samlet plan, men havde måttet »regne med de kræfter, der var til stede, og de opgaver, de egnede sig til og var villige til at tage op».

Allerede i 1915 havde selskabet besluttet en fortsættelse for tiden 1451—1513 af *Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis*. Denne fortsættelse: Series secunda (2. række) blev udgivet ved *William Christensen*. Arbejdet med udarbejdelsen af dette værk ligger væsentlig i tiden før 1927, men udgivelsen af de 9 store bind skete i årene 1928—39. Næsten hvert år udkom altså et bind, og man må beundre den flid og arbejdskraft, den nøjagtighed og kundskabsfylde, hvorom dette udgiverstorværk bærer vidne. *William Christensen* indtager ubestridt pladsen som selskabets betydeligste udgiver. Hans værk hører sikkert til de allermest benyttede, men om det ligefrem er blevet læst af mange fra blad til blad, sådan som *Rubin* opfordrede til med »Kancelliets Brevbøger», er måske ikke givet. Jeg skal dog nævne, at afdøde godsejer *J. Estrup*, en søn af konseilspræsidenten, ved modtagelsen af et af Repertoriets bind skrev til udgiveren, at han kastede alt, hvad han havde af anden læsning til side, »enten det er »Cant«, »Skibet«, »Sandalmagerne« . . . ja, jeg lukker for »Radio«, for at kunne læse Repertoriet igennem.

Når man betænker Kildeskriftselskabets store arbejde for udgivelsen af danske middelalderlige kilder, synes man, at det havde været naturligt, om dette selskab var kommet til at stå som udgiver af »*Diplomatarium Danicum*«. De første forberedende arbejder til dette skete også i Kildeskriftselskabet, men personlige divergenser medførte, at udgivelsen af *Diplomatariet* blev overtaget af Sprog- og Litteraturselskabet.

Sine traditioner m. h. t. udgivelsen af middelalderlige kilder har vort selskab derimod videreført ved planlæggelsen og påbegyndelsen af en udgave omfattende samtlige *Danske middelalderlige Regnskaber*. I 1935 tog man initiativet til at få udarbejdet en udførlig registratur over disse, hvad der i de følgende år skete ved *Aksel E. Christensen*. Efter at registraturen var færdig, førtes en længere drøftelse om principperne for den planlagte udgave, bl. a. om muligheden af at opstille regnskaberne i tabellarisk form og

om grupperingen af de forskellige regnskaber. Under hensyn til udgavens omfattende karakter er det givet, at det vil tage lang tid at få realiseret den store plan. Det vil i høj grad afhænge af de kræfter, som selskabet råder over. Det er dog foreløbig lykkedes i 1944 at få udgivet 1. halvbind af 1. række, der omfatter »Hof og Centralstyre«, og 2. og sidste halvbind kan ventes udsendt i 1952. Af 2. række, der skal omfatte lensregnskaberne, er 1. bd. under trykning. Yderligere forberedes der en udgave af Roskildebispens jordebog fra 1370. Denne er ganske vist trykt i *Scriptores rerum Danicarum. VII* (1792), men denne udgave kan langt fra tilfredsstillende moderne forsknings krav. At en nyudgave er stærkt påkrævet, fremgår bl. a. af den i Festskriftet til Erik Arup (1946) og *Historisk Tidsskrift* 11. r. II mellem C. A. Christensen og Svend Aakjær førte drøftelse.

I forbindelse med udgaven af disse middelalderlige kilder skal nævnes det lille af *Kr. Erslev* i 1928 udgivne skrift *Svaning-Hvitfeld*. Svanings Danmarkskrønike 1241—1282, sammenstillet med Hvitfeld og kildemæssigt oplyst. Denne udgave falder i øvrigt lidt uden for Kildeskriftselskabets sædvanlige publikationer, der omfatter kilder og ikke historieskriveres behandlinger.

For det 16. og 17. århundredes vedkommende har selskabet i de sidste 25 år offentliggjort en række betydningsfulde kilder og forberedt eller planlagt udgivelsen af andre. Således udgaves 1934 *Reynold Junges Møntmesterregnskaber 1534—1540*, og i årene 1929—41 udkom den navnlig for den nordiske syvårskrigs historie vigtige udgave af *Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre* (3 bd.), *Frederik II.s Enke Dronning Sophies Kopibøger 1588—1617* offentliggjordes 1937 og et supplementsbind til C. F. Brickas og J. A. Fridericias i årene 1878—91 udgivne 7-bindsværk *Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve* i 1947. Stødet til denne sidste udgave blev givet ved den 1921 af museumsdirektør O. Andrup hos grev Alexander Kálnoky i Ungarn fundne store samling af originalbreve fra Christian IV til Korfits Ulfeldt. Disse udgør hovedparten af supplementsbindet.

For Sønderjyllands historie er den af selskabet påbegyndte udgave af *De Hansborgske Registranter*, d. v. s. uddrag af de i hertug Hans den ældres kancelli førte kopibøger 1543—80, af særlig interesse. Hidtil er dog af den til 5—6 bd. beregnede udgave kun to bd. trykte: 1. bd., der omfatter forordninger 1544—1580, gengivne in extenso, udkom 1943, 2. bd., der indeholder breve i uddrag 1543—49, udkom 1949.

En naturlig fortsættelse af dronning Sophies kopibøger vil en

udgave af *Prins Christian (V.)s breve* for tiden 1626—47 være. Christian IV.s søn, den udvalgte prins, kaldet Christian V (d. 1647), stod ligesom sin farmoder gennem længere tid for styret i »Smålandene«. Afdøde E. Marquard udarbejdede for selskabet inden sin død manuskript til en sådan udgave for tiden til og med 1645. 1. bd. af udgaven er nu under trykning, idet J. O. Bro-Jørgensen har påtaget sig arbejdet med tilrettelæggelsen af manuskriptet til trykning, korrekturlæsning m. m.

Under forberedelse har selskabet en fortsættelse for tiden 1648—60 af Kr. Erslevs udgave: *Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie*. Endelig har man planer om en udgave, hvortil allerede en del manuskript foreligger, af *Kongens retterlingsdomme 1537 ff.*

Mindre omfattende — navnlig når man tager det stadig voksende kildemateriale i betragtning — er, hvad selskabet har udrettet for det 18. århundrede. 1930 fuldenndtes den 1915 påbegyndte udgave af *Luxdorps Dagbøger*, omfattende særlig tiden 1757—88, og 1927—41 udsendtes de 5 bd. *Inkvisitionskommissionen af 20. Januar 1772*. Udvalg af dens Papirer og af samtidige Brevsamlinger til Oplysning om Struensee og hans Medarbejdere. Selskabet nærede en overgang planer om også at udgive et udvalg af *Johan Bülow's* på så mange steder spredte *papirer* (Rigsarkivet, Det kgl. Bibliotek, Sorø Akademis bibliotek og Sanderumgård). Det var i forbindelse med disse planer, at man i 1934—39 fik udarbejdet en udførlig registratur ved J. O. Bro-Jørgensen over papirerne. Maskinskrevne eksemplarer af registraturen er blevet leveret de institutioner, hvor de Bülow'ske papirer opbevares.

Med emne fra det 19. århundrede foreligger endnu ikke nogen publikation fra selskabets side. Imidlertid er der vedtaget en udgave af udenrigsminister *Niels Rosenkrantz' dagbog fra Wienkongressen 1814—15*. Den på fransk førte dagbog er af forholdsvis beskedent omfang, og selskabet venter at kunne udsende værket i jubilæumsåret. Ved sit betydningsfulde emne og den internationale interesse, som det forhåbentlig vil kunne afvinde, egner denne udgave sig godt til at være den første med emne fra det 19. århundrede. Det er sikkert at vente, at den vil få efterfølgere i det kommende kvart århundrede.

Af Kr. Erslevs før nævnte beretning fra 1927 om selskabets første 50 år fremgik det, at selskabet da havde udgivet 20 skrifter (et enkelt dog ikke afsluttet) på i alt 40 bind (skal være 41), medens 4 var under forberedelse. Nu — 25 år efter — har selskabet udgivet yderligere 7 værker samt påbegyndt udgivelsen af 2 og har

3—4 under forberedelse. Mod de 40(41) i 1927 udgivne bind står 1952 i alt 67 bind Rent talmæssigt svarer det sidste kvart århundrede således ret godt til de to foregående. Det er vel rimeligt at nævne dette, selv om kvantitet og kvalitet jo ikke er kongruente størrelser.

I selskabets administration skete der ved de 1932 besluttede nye vedtægter en betydningsfuld forandring. Selskabet havde tidligere et forretningsudvalg på tre medlemmer (sekretær, kasserer og 3. medlem), hvoraf 1 medlem afgik hvert år, og intet kunde sidde længere end 3 år, d. v. s. ikke fortsætte ud over de 3 år, men nok efter et ophold atter vælges ind. Dette forretningsudvalg afløstes af en fast bestyrelse, valgt på tre år og med mulighed for genvalg. I henhold til vedtægterne kan der ydes honorar til sekretæren. De nye vedtægter afskaffede endvidere den tidligere betingelse for medlemskab: bopæl i København, og lettede indvalg af nye medlemmer. Derimod forblev reglerne for udgivelse de samme som tidligere: forslagene drøftes på medlemsmøder, der nedsættes et udvalg på to medlemmer til at gøre indstilling til selskabet, og efter forslaget endelige vedtagelse virker nævnte to medlemmer som tilsynsudvalg ved udgivelsen.

Da Kildeskriftselskabet i 1877 stiftedes, udgjorde medlems-tallet 13. I 1927 var der 19 medlemmer, og i dag tæller det 21. Mellem 1927 og 1952 er der optaget i alt 18 nye medlemmer. Af medlemmerne i 1927 er 15 døde, af senere indvalgte 1 (Albert Olsen). Selskabets ældste nulevende medlem er *M. Mackeprang*, der optoges i 1902 og således kan fejre 50-årsjubilæum som medlem af selskabet. Gennem lang tid (1932—1948) har han i øvrigt virket som selskabets revisor.

I modsætning til Det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie har Kildeskriftselskabet ikke karakter af et »akademi« — dets medlemstal er heller ikke begrænset — men det er planlagt som et arbejdende selskab, hvor alle medlemmer fremmer selskabets udgivervirksomhed — direkte eller indirekte. Direkte sker det, hvor medlemmer selv virker som udgivere, hvad der i dette tidsrum har været tilfældet med en halv snes. Yderligere har to ikke-medlemmer haft udgiverarbejder for selskabet. Indirekte sker det navnlig ved, at selskabets medlemmer overtager hvervet som medlem af tilsynsudvalgene ved de forskellige udgaver. Så godt som alle medlemmer har også siddet i eet eller flere tilsynsudvalg. Tilsynet er ofte udført vederlagsfrit og ellers mod et beskedent honorar.

Som følge af det stærkt ændrede prisniveau har selskabets

udgivervirksomhed i de sidste 25 år krævet meget betydelige beløb i forhold til den foregående periode. Selskabet har al grund til at udtrykke sin taknemlighed overfor de fond og myndigheder, der ved bevillinger har skaffet disse store beløb til veje. Som det fremgår af Erslevs beretning, modtog selskabet i dets første 50 år omtrent lige store bevillinger fra Carlsbergfondet og undervisningsministeriet. Dette forhold har i de sidste 25 år forskudt sig til »ugunst« for staten, idet Carlsbergfondet har ydet langt broderparten¹. Carlsbergfondets samlede bevillinger har udgjort kr. 185.329, undervisningsministeriets kr. 46.320 + kr. 5.998 fra arbejdsministeriet. Det skal nævnes, at ministeriets årlige understøttelse, der var kommet helt ned på godt 1.000 kr., fra 1950 forhøjedes til kr. 3.000. Forholdsvis er dette dog lavere, end hvad der i foregående periode blev selskabet til del. Imidlertid har ministeriet ved en bestemt lejlighed (udgivelsen af De Hansborgske Registranter) ydet selskabet en særlig understøttelse (en 5-årig bevilling på i alt kr. 10.000, givet i 1939).

Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse har som tidligere bevilliget selskabet en række understøttelser, i alt 11.000 kr., der navnlig er brugt til forberedelse af udgiverarbejder. Fra det Finneske legat har selskabet modtaget bevillinger på tilsammen 10.500 kr.

Endelig skal nævnes, at Kildeskriftselskabet er parthaver i det i 1944 på privat initiativ stiftede Dansk historisk Fællesfond og herfra i de sidste 5 år har modtaget i alt 2.906 kr.

Selskabets bogsalg har indbragt et ikke ubetydeligt beløb: 13.447 kr. og renter et noget lignende, nemlig 11.955 kr.

Som en følge navnlig af, at man i 1932 gik over til at yde sekretæren honorar (300 kr. årlig), har selskabets administration krævet større beløb end i de første 50 år, i hvilke den kostede i alt ca. 1.035 kr.! Alligevel tør det siges, at administrationen har været sparsommelig; den har kun lagt beslag på en ringe brøkdelt (knap 2,4 %) af de beløb, som selskabet har forvaltet.

På grund af de store understøttelser, som er givet til skrifternes udgivelse, har det været rimeligt at sætte prisen på disse lavt. Værkerne, der som tidligere har været i hovedkommission hos G. E. C. Gad, har stort set — i betragtning af deres videnskabelige karakter — fundet god afsætning, et par enkelte er blevet udsolgt (Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve (dog ikke det

¹ De følgende tal skyldes selskabets kasserer, Georg Galster. Tallene omfatter kun udbetalte beløb. Hertil kommer en række endnu ikke hævede, større bevillinger fra Carlsbergfondet og en enkelt bevilling fra Rask-Ørstedfondet.

1947 udkomne supplementsbind), Lunde Domkapitels Gavebøger, 1. hæfte af Danmarks Gilde- og Lavsskraaer fra Middelalderen). Oplaget har som regel været omkring 300 ekspl., Repertoriet dog på 500 ekspl.

Ser man på de betydelige beløb, udgivervirksomhed kræver, kunde man måske fristes til at spørge, om disse penge var kommet til større nytte, såfremt de var brugt til historiske undersøgelser eller fremstillinger. Noget eksakt svar herpå kan ikke gives, og det vil formodentlig altid komme til at bero på en skønmæssig afgørelse, om man skal støtte en »udgave« eller en »fremstilling«. Men så meget tør fastslås, at en kvalificeret udgivervirksomhed er nødvendig både som grundlag for universiteternes historiske undervisning og for historisk forskning i almindelighed. Hvilke uvurderlige skatkamre for denne har f. eks. ikke udgaver som Repertoriet eller Kancelliets Brevbøger udgjort!

Noget af en skønssag vil det også være, hvordan man vil bedømme den åndelige indsats ved henholdsvis en fremstilling og en udgave. I virkeligheden stiller også en kvalificeret udgivervirksomhed store krav til de pågældende. Først og fremmest en aldrig svigtende nøjagtighed og omhyggelighed. Dernæst en stor læsefærdighed, hvad enten det gælder middelalderlige regnskaber eller Christian VIII.s dagbøger. En sådan færdighed forudsætter et udstrakt kendskab til ord og begreber og tit til adskillige fremmedsprog. Endvidere må man sætte sig ind i det pågældende tidsrums historie, og den viden, der bliver nedlagt i kommentar, noter og registre, er ofte erhvervet gennem indgående undersøgelser. Dog skal man, som det også er advaret imod¹, naturligvis ikke bruge en udgave til heri at offentliggøre historiske undersøgelser eller lade noterne svulme op til afhandlinger.

Det kan forhåbentlig siges, at Kildeskriftselskabet ved dets udgivervirksomhed også i de sidste 25 år har søgt efter evne at opfylde nævnte krav. Som et forbillede her skal nævnes Repertoriets udgiver, afdøde William Christensen, medlem af selskabet fra 1895 til sin død i 1949. Stort set tør vi også sige, at selskabets udgivervirksomhed har omhandlet vigtige og betydningsfulde opgaver. Det drejer sig både om dem, det er lykkedes at føre til ende, og om dem, der endnu er uafsluttede eller på forberedelsens stadium. Lidt mange er der måske af de sidste, kan man synes, men vi håber på ikke blot at se disse gjort færdige i løbet af det

¹ Se Report on edition of modern historical documents i Bulletin of the Institute of Historical Research. Vol. III. Nr. 7. 1925.

næste kvart århundrede, men også planerne lagt til nye arbejder. Selvsagt forudsætter dette et fortsat godt samarbejde blandt medlemmerne og iver hos disse efter at fremme selskabets, for dansk historieforskning så vigtige formål.

Holger Hjelholt

Den niende internationale historikerkongres - Det nordiske historikermøde i Gøteborg - Universitetsmødet paa Lysebu.

Den niende internationale Historikerkongres, der afholdtes i Paris i dagene 28. august—3. september 1950 fik sit præg af den internationale historikerkomité's og den franske organisationskomité's bestræbelser for at komme bort fra det kaotiske og tilfældige, der har været et kendetegn for tidligere kongresser med hensyn til æmnedækning og foredragsholdere. Overensstemmende med ønsker fremsat paa kongressen i Zürich i 1939 traf komitéen beslutning om, at en række vigtige omraader af historien skulde gøres til genstand for drøftelse paa kongressen paa grundlag af paa forhaand udarbejdede, trykte og til kongresdeltagerne rundsendte rapporter. Disse rapporter, der saa vidt gørligt skulde forfattes af fremtrædende specialister indenfor de forskellige æmnekredse, skulde først og fremmest give oversigter over forskningens stadiet paa de forskellige felter i haab om, at de kunde danne udgangspunkt for en diskussion om problemstillinger og fremtidens forskningsopgaver.

Da kongresdeltagerne i juli 1950 fik tilsendt et digert bind indeholdende disse rapporter, saas det, at vel havde det været muligt at fastholde rammerne for det lagte program, hvorefter nedennævnte syv sektioner skulde indbefattes i de af rapporter dækkede omraader: Disse var: 1. Antropologi og Demografi, 2. Idéhistorie, 3. Økonomisk Historie, 4. Social Historie, 5. Kulturhistorie, 6. Institutionshistorie og 7. Politisk Historie. Derimod manglede adskillige perioder indenfor næsten alle sektioner. Kun for sektionen Antropologi og Demografi var det lykkedes at dække alle perioder (oldtid, middelalder, den nyere og nyeste tids historie) med rapporter og dertil at føje en indledende betragtning med drøftelse af principielle og generelle spørgsmaal.

Der vil sikkert fra alle sider være enighed om, at de grene af den historiske forsknings omraade, som man havde udvalgt til at lade behandle i rapporter, af næsten alle moderne historikere betragtes som særligt betydningsfulde, men det kan ogsaa ind-